

TEMPERAMENT

Alisherova Zulfiya Tolibjonovna

Andijon davlat pedagogika instituti

Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Tojiboyeva Nodiraxon Tursunaliyevna

Andijon davlat pedagogika instituti

Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Abduraximova Xurmatoy Ilhomjon qizi

Oqiljonova Irodaxon Shuhratjon qizi

Aniq fanlar fakulteti, Amaliy matematika

yo'nalishi 1-bosqich talabalari

Annostatsiya: Temperament bu insonning ko'proq, yaxshiroq shakllarga xususiyati. Bu also xarakter emas hammani xakteri har xil bo'ladi, ammo ba'zi xususiyatlari bir biriga o'xshagan bo'ladi. Masalan, kitob o'qishni yoqtirish, ovqatni yaxshi tayyorlay olish kabi xususiyatlar nazarda tutiladi. Maqolani mazmuni odamlar o'zlari haqida yaxshiroq tushunhaga ega bo'lish va boshqalarning ham yaxshiroq biliv olishdir. Temperament bu insoning ruhiy olamini beto'xtov harakatlar majmuasidan iborat bo'lib, biri ikkinhisini bevosita taqoze etadi va ular uzliksiz zanjir tizimiga

o'xshash tarzda hukm suradi. Xuddi shu bois ruhiyatidan tashqi atrof-muhit to'g'risidagi taassurotlar, xayollar, mulohazalar, fikr va muammolar o'zaro o'rin almashib turishi evaziga ontogenetik dunyoga mustahkamm negiz hozirlanadi.

Kalit so'zlar: temperament, temperament tiplari, xolerik, sangivinik, flegmatik, melonxolik, nerv tizimlari, psixologiya.

Kirish. Psixologiya fanida temperament xususiyatlari deganda, alohida bir shaxsning psixik faoliyati dinamikasini belgilovchi psixikaning barqaror, o'zgarmas individual-tipologik xususiyatlari majmuasi tushuniladi. Mazkur xususiyatlar turli shakl va, mazmunga ega bo'lgan motivda, psixik xolatlarda, maqsadlarda, faoliyatlarda nisbatan o'zgarmas temperament tipini tafsiflovchi tuzilmani tashkil qiladi.

Psixologiya faning ijtimoiy tarixiy- taraqqiyoti davrida temperamentga nisbatan bildirilgan mulohazalar, uning moddiy asosi to'g'risida talqinlar xilma-xil bo'lib, shaxsning psixologik xususiyatlarini o'ziga xos tarzda tushuntirish uchun xizmat qilib kelgan. Temperament lotincha "temperamentum" degan so'zdan olingan bo'lib, buning ma'nosi "aralashma" degan tushunchani anglatadi. Temperament to'g'risidagi dastlabki ta'limotni yunon olimi Gippokrat (eramizda oldingi 460-356 yillarda yashagan) yaratgan bo'lib, uning tipologiyasi to hozirgi davrgacha qo'llanilib kelinmoqda.

Qadimgi yunon olimi Gippokrat ta'limotiga binoan, insonlarning temperament xususiyatlari jihatidan o'zaro bir-biridan tafovutlanishi, ularning tana a'zolaridagi suyuqlikning turlicha nisbatda joylashuviga bog'liq ekanligini tasavvur qilinadi. Gippokrat ta'bircha, inson tanasida to'rt xil suyuqlik mavjud bo'lib, ular o't yoki safro qon, qora o't, balg'am kabilardan iboratdir.

Temperamentning fiziologik asoslariga ulkan o'z hissasini qo'shgan olimlardan biri rus fiziologi I.P.Palov hisoblanadi. I.P.Palov temperament ham shartli refleks faoliyatining individual xususiyatlarini keltirib chiqaruvchi omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin, degan xulosa chiqaradi. I.P.Palov ta'limoti bo'yicha, shartli reflekslar pado bo'lishining individual xususiyatlari ro'yobga chiqishining sabablari nerv sistemasini xususiyatlari mohiyatidandir. Unga ko'ra quyidagi uchta xususiyatni ajartib ko'rsatadi:

1. Qo'zg'alish va tormozlanish jarayonlarining kuchi;
2. Qo'zg'alish kuchi bilan tormozlanish kuchi o'rtasidagi muvozanatlik darajasi;
3. Qo'zg'alishning tormozlanish bilan almashish tezligi yoki nerv jarayonlarining harakatchanligi;

I.P.Palov shartli refleks faoliyatining individual xususiyatlari bilan temperamentga aloqador nerv sistemasini xususiyatlarining o'zaro qo'shiluvini nerv sistemasining tipi deb nomlaydi va uni to'rtta tipga ajratadi. Ular quyidagilardan iborat.

1. Kuchli, muvozanatli, epchil.
2. Kuchli, muvozanatsiz, epchil.
3. Kuchli, muvozanatli, sust.
4. Kuchli, muvozanatsiz, sust.

Temperament tipologiyasi mobodo insonlar temperamentlari bo'yicha qiyoslangan, u xususiyatlari holda uning xususiyatlari jihatidan o'zaro o'xshash shaxslarning guruhi mavjudligi namoyon bo'ladi. Bu asnoda eramizdan avvalgi davrda ham temperament tiplari to'g'risida materiallar to'plangan.

I.P.Palov bo'yicha temperament tiplari quyidagilar:

1. Xolerik
2. Sangivinik

3. Flegmatik

Sangvinik yuksak reaktivlik. Sust sezuvchanlikka ega. Sezgirlik darajasi yuksak. Juda kuchsiz tovushlarni va yorug'lik qo'zg'aluvchilarini payqamaydi. Aktivligi yuksak, juda g'ayratli va ishchan, darslarda tez-tez qo'l ko'tarib turadi, toliqmasdan uzoq vaqt ishlashi mumkin, yangi ishlarga g'ayrat bilan kirishadi. Faolligi va reaktivligi muvozanatli. Uni intizomga chaqirish oson.

4. Melonxolik

Xolerik xuddi sangvinik kabi sust senzitivlik, yuksak reaktivlik hamda faoliyat bilan ajralib turadi, lekin faoliyatda reaktivlik qiladi. Shuning uchun u tinimsiz o'zini ushlay olmaydigan, betoqat, serzarda. Sangivnikka qaraganda ozroq silliq va ko'proq qotib qolgan. Shuning uchun intilishlari va qiziqishlarida katta barqarorlik, zo'r qat'iyatlilik bor, diqqatini ko'chirishda ko'p ko'rinishda uchraydi. Psixik tempi tez. Bir ishni boshlasa oxiriga yetkazadi, ammo unga qiziqsa.

Flegmatik- senzitivligi ust, hissiy qo'zg'aluvchanligi oz, kuldirish, jahlini chiqarish, kayfiyatini buzish qiyin. Ammo bir narsa yuzasidan qattiq kulganda u vazminligicha qolaveradi. Katta ko'ngilsiz hodisa yuz berganida ham osoyishtaligini buzmaydi. Imo-ishoralari oz, harakatlari ifodasiz. G'ayrati ishchanligi bilan ajralib turadi. Yuksak faolligi oz, reaktivligi ancha ustunlik qiladi. Chidamliligi, matonati, o'zini tuta tuta bilish bilan ajralib turadi.

Melonxolik- yuksak sentizivlik xususiyatiga ega. Sezgirligi yuksak. Arzimagan sababga ko'ra, ko'zlaridan yosh oqib ketaveradi. Nihoyatda arazchan, sekin yig'laydi. Samimiy juda oz kuladi, faolligi sust. O'ziga ishonmaydi, tortinchoq, ozgina qiyinchilik tug'iladigan bo'lsa, qo'lini yuvib qo'ltig'iga urib qo'ya qoladi. G'ayratsiz, qat'iyatli emas. Diqqati tez chalg'iydi, barqaror emas. Psixik tempi sust. Rigid Introvertlik xususiyatiga ega.

Faoliyatning individ uslubi insonda o'zidan o'zi vujudga kelmaydi, ushaxs kamolotining barcha bosqichlarida shakllanib boradi. Insonning temperamenti faoliyatining individual uslubini tarkib topdiradi. Xuddi shu boisdan, faoliyatning individual uslubi deyilganda shaxs uchun o'ziga xos va muvaffaqiyotga erishishning maqsadiga muvofiq yo'llari individual tizmni tushuniladi.

Temperament xususiyatlarining o'ziga xos yig'indisi inson faoliyati munosabatlarini va bilish jarayonida faolligining individual uslubi jarayonida namoyon bo'ladi.

Temperament asab tizimining tug'ma xususiyati bo'lishig qaramay, uning har bir tipida bu tipga masbub bo'lmagan xususiyatlarni shakllantirish mumkin.

1. Temperament-psixik faoliyat dinamikasi xususiyatlari tomonidan shaxs xarakteriskasidir.
2. Temperament insonning tug'ma xususiyati.
3. Qadimdan temperamentning to'rtta tipi ajratolgan: xolerik, flegmatik, sangvinik, melonxolik.
4. I.P.Palovning ta;limotiga ko'ra oiy asab faoliyatining tipi temperamentning fiziologik asosini tashkil etadi. U asab tizimining ucta xususiyati: asab tiziming kuchi, muvozanatlashganligi, harakatchanligi bilan xarakterlanadi.
5. Temperamentning xususiyatlaiga quyidagilar kiradi: senzitivlik, reaktivlik o'zaro munosabati, reaksiya sur'ati, egiluvchanlik-ringdlik, ekstraversiya - introversiya.
6. Faoliyatning individual usuli- bu maqsadga muvofiqlashgan, temperament xususiyatiga mos keladigan, faoliyatning eng yaxshi natijalarini ta'minlaydigan usul va yo'llar tizimidir.

Xulosa:

Temperamentni hamma olim har xil tarzda talqin qilgan, ammo ularni barchasida bir xil ma'no mavjud. Buni nafaqat olimlar balki, insonlar ham har xil ko'radi, sabab har bir tipni o'ziga bir nechtadan boshqasininkiga o'xshamaydigan xususiyatlari mavjud. Temperamenga qarab inson kasb tanlasa albatta, muvofaqiyotga erishadi. Yuqorida keltirilgan tiplar har bir insonda mavjud faqat qaysidir tip ko'proq rivojlangan bo'ladi. Shuning uchun biz insonlarni sen flegmatiksan yo xoleriksan deyishimiz mumkin, ammo bu fikralashimiz xato. Temperamentni ham tug'ma ham hayotimiz davomida shakllanadigan sifat deb qarashimiz mumkin. Temperament shakllanishi avvalo tarbiyaga bog'liq. Inson hayotidagi har bir bosqichda tarbiyalanib boradi. Demak, temperament ham faoliyat davomida shakllanib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ivanov P.I, Zufarova M.E, Umumiy psixologiya.
2. G'oziyev E.G' Umumiy psixologiya.
3. Umarova B.M Psixologiya.
4. www.ziyonet.uz
5. www.edu.uz
6. www.psychology.uz